

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Mgr. Stanislava Kollárová

Využitie alternatívnych prístupov pri rozvoji komunikačných schopností žiakov s autizmom

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Prešov
2015

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: Mgr. Stanislava Kollárová

Kontakt na autora: Súkromná základná škola s materskou školou pre žiakov a deti
s autizmom, Vodárenská 3, 08001 Prešov
stanulikk@gmail.com

Názov OPS/OSO: Využitie alternatívnych prístupov pri rozvoji komunikačných
schopností žiakov s autizmom

Rok vytvorenia OPS/OSO: 2015
XIV. kolo výzvy

Odborné stanovisko vypracoval: PaedDr. Eva Mikerová

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov národného projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov.

Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

autizmus, poruchy autistického spektra, komunikácia, výmenný obrázkový komunikačný systém, vyučovacia hodina, učebné pomôcky.

Anotácia

Práca je zameraná na problematiku komunikácie žiakov s poruchou autistického spektra a jej rozvíjaní vo vyučovacom procese. Je tiež zameraná na možnosť vytvorenia si vlastných špeciálnych učebných pomôcok pre žiakov s autizmom v špeciálnej základnej škole, vzhľadom na špecifické výchovnovzdelávacie potreby týchto žiakov. Charakterizuje špecifiká komunikácie a alternatívne formy komunikácie využívané u žiakov s autizmom. Cieľom práce je analyzovať problematiku komunikácie u žiakov s autizmom, popísať formy alternatívnej komunikácie a vypracovať didaktický materiál na používanie obrázkového výmenného komunikačného systému v školskom prostredí.

Akreditované programy kontinuálneho vzdelávania

Dieťa a žiak s autizmom v pedagogickej praxi	718/2012 – KV
Špeciálna pedagogika pre vychovávateľov a pedagogických asistentov v špeciálnych školách a v špeciálnych výchovných zariadeniach	161/2010 – KV
Tvorba individuálnych výchovno-vzdelávacích programov pre žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami	115/2010 – KV
Metodika tvorby individuálnych výchovno-vzdelávacích programov pre žiakov so špeciálnymi výchovnovzdelávacími potrebami v primárnom a sekundárnom vzdelávaní	783/2012 - KV

OBSAH

ÚVOD	5
1 PORUCHA AUTISTICKÉHO SPEKTRA.....	7
1.1 Neverbálna komunikácia	7
1.2 Verbálna komunikácia	8
1.3 Problémy v oblasti komunikácie u autistov.....	8
2 VÝMENNÝ OBRÁZKOVÝ KOMUNIKAČNÝ SYSTÉM.....	9
2.1 Cieľ systému VOKS.....	10
3 DIDAKTICKÉ POMÔCKY	11
3.1 Vyučovacia hodina - Rozvoj grafomotorických zručností a písanie.....	11
3.2 Vyučovacia hodina - Matematika.....	14
3.1 Vyučovacia hodina - Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností	21
3.2 Vyučovacia hodina - Slovenský jazyk.....	30
ZÁVER	34
ZOZNAM PRÍLOH	37

ÚVOD

To, čo je vo mne, ti nemôžem tlmočiť priamo prostredníctvom reči ...
Môžem to označiť len do tej miery,
do akej si to už pochopil inými cestami než pomocou reči ...

(Saint Exupery, Citadela)

Deti a ľudia s autizmom sú výnimoční. Aj keď od nás potrebujú celoživotnú pomoc, dávajú nám veľmi veľa. Na prvý pohľad nie sú na nich žiadne vizuálne zvláštnosti, no napriek tomu, autizmus spôsobuje, že sa správajú inak, myslia inak, cítia inak ako ostatní a z tohto dôvodu sú často spoločnosťou odsudzovaní. Mnoho ľudí s autizmom má problémy v komunikácii. Nevedia povedať, čo potrebujú a majú ťažkosti pri pochopení toho, čo im hovoríme. Vidia pohybujúce sa pery, ale nedokážu pochopiť význam toho, čo hovoria. Častokrát ich pery sa pohybujú, ale my nerozumieme tomu, čo nám chcú povedať. Bežný komunikačný kanál zlyháva na oboch stranách a preto je potrebné nájsť iný.

Osoby s autizmom bývajú kvôli svojmu mysleniu prirovnávané k počítačom či bytostiam z inej planéty. Vnímame ich ako ľudí žijúcich v inom, vo svojom vlastnom svete. Autizmus je porucha, ktorá sa vyskytuje na celom svete bez ohľadu na zemepisnú polohu, národnosť, rasu či pohlavie. To je hlavný z dôvodov, prečo si zaslúži skúmanie tohto problému stále väčšiu pozornosť. Autista si nie je istý ani sám sebou, nerozumie tomu, čo cíti. Okolité svet je pre neho zamotané kĺbko príliš nezrozumiteľných slov, nepochopiteľných gest a jemu nič nehovoriacich pohľadov ľudí. Deti s autizmom je potrebné vychovávať a vzdelávať, hoci ich výchova má svoje vlastné pravidlá, ktoré musia byť prispôbené osobnosti tohto dieťaťa.

Čím viac ľudí bude o tomto probléme hovoriť a bude mať viac vedomostí, tým viac sa môže samota ľudí trpiacich autizmom zmierniť a ich život stať znesiteľnejším. Je však dôležité naučiť ich komunikovať nielen s najbližšími, ale aj s okolím, aby raz dosiahli čo najvyššiu mieru samostatnosti. Preto sa zameriavam na konkrétne úlohy, postupy ako zlepšiť komunikáciu práve u týchto detí.

V školstve ako špeciálny pedagóg pracujem vyše troch rokov. Pracujem so žiakmi s poruchou autistického spektra. Práca je náročná, ale naplňujúca. Aj keď to nie je dlhá doba praxe, napriek tomu viem, aké dôležité je vytvoriť komunikačný kanál deťom, ktorým komunikácia nie je bežná.

Cieľom mojej práce je ponúknuť pedagógom a špeciálnym pedagógom, ktorí pracujú so žiakmi s poruchou autistického spektra návod a nazrieť do úloh, ktoré som vytvorila pre žiakov na rozvíjanie komunikácie. Nech je pre pedagógov inšpiráciou a motiváciou vyrobiť svojvoľne pomôcky, ktoré môžu dopomôcť týmto deťom na dosahovanie edukačných cieľov, na zlepšenie a zároveň väčšie porozumenie tohto „nášho“ sveta.

V prvej kapitole v mojej práci opisujem samotnú komunikáciu a jej rozdelenie na verbálnu a neverbálnu. V druhej kapitole sa zameriavam na výmenný obrázkový komunikačný systém VOKS. V tretej kapitole predkladám fotodokumentáciu špeciálnych učebných pomôcok pre vybrané predmety žiakov s autizmom, popis ich použitia a

odporúčania pre upevnenie a aplikáciu získaných vedomostí a zručností cez medzipredmetové vzťahy.

1 KOMUNIKÁCIA A PORUCHA AUTISTICKÉHO SPEKTRA

Slovo komunikácia sa vyvinulo z lat. *communicare* = deliť sa. Vo všeobecnosti znamená komunikácia rozhovor. V širšom zmysle je komunikácia výmena informácií medzi jedincami prostredníctvom spoločného systému znakov. Ľudia komunikujú s určitým zámerom, prostredníctvom komunikácie sa usilujú dosiahnuť určité ciele, alebo ovplyvniť správanie iného človeka. Poruchy autistického spektra sú predovšetkým poruchami komunikácie. Reč je často narušená, ale schopnosť hovoriť je obvykle zachovaná. Majú kvalitatívne, ale aj kvantitatívne postihnutie reči. Inými slovami reč u detí s autizmom nie je len oneskorená, ale vyvíja sa aj odlišným spôsobom ako u zdravých detí. Oneskorený vývoj reči býva často prvou príčinou, ktorá znepokojuje rodičov (Zelinková, 2011). Asi polovica detí s PAS si nikdy neosvojí reč na takej úrovni, aby ju používali ku komunikácii. U detí, ktoré si reč predsa len osvoja, zaznamenávame nápadne odlišný vývoj reči s častými abnormalitami. Porucha komunikácie sa u detí s PAS prejavuje na úrovni porozumenia aj vyjadrovania, na úrovni verbálnej i neverbálnej. Deti s autizmom sa vyhýbajú očnému kontaktu, nekomunikujú pohľadom, vyzerá to, akoby sa pozerali cez človeka, neukazujú prstom na zaujímavý predmet v diaľke, neukazujú na predmety, ktoré chcú podať. Veľmi málo používajú gestá a často používajú ruku dospelého, aby ukázali, čo chcú.

Z porúch autistického spektra majú najmenej narušenú reč ľudia s Aspergerovým syndrómom. Pasívna slovná zásoba je síce bohatá, ale problémy sa objavujú hlavne v sociálnom a praktickom využívaní komunikácie.

Komunikácia je hlavným prostriedkom, ktorým sa veciam priraduje ich význam. Predstavuje dopravu významov medzi ľuďmi. Cez komunikáciu je význam prenášaný z jednej osoby na druhú. Ak niečo potrebujeme, je nutné, aby sme svoje želanie povedali. Nie je možné, aby niekto iný vypozeroval, čo potrebujeme. Pocity, želania a myšlienky majú svoj význam iba v našom vnútri, a preto nie sú postrehnuteľné ostatnými. Na to, aby ostatní pochopili naše želanie, musíme mu dať určitú formu. Významy môžu získať formu rôznymi spôsobmi: hovorenou rečou, napísanou rečou, rečou symbolov, rečou tela a rečou predmetov. Všetky tieto formy reči sú odkazmi, odkazy sú totožné so symbolmi. Reč je tak systémom zložených symbolov, bez ktorých by neexistovala komunikácia kódov. Okrem toho ku komunikácii potrebujeme dve závažné zručnosti:

a) Expresívna komunikácia (jazyk): používanie jazyka za účelom sprostredkovania, zdieľania
b) Receptívna komunikácia (jazyk): porozumenie tomu, čo hovoria druhí.

1.1 Neverbálna komunikácia

Neverbálna komunikácia má celú radu rozličných podôb. Mimo slovná komunikácia sa uberá prostredníctvom niekoľkých „kanálov“, - gesta rukou, - pohľad očí, - výraz tváre, - dotyk, - držanie tela, - priestorové chovanie, - telesný vzhľad, - mimo slovné hlasové prejavy, - pach. Na prvý pohľad vyzerajú tieto kanály veľmi odlišne. Pohyby našej tváre sa značne líšia od pohybov, ktoré vykonávajú naše ruky a celé telo. Keď sa však nad rôznymi komunikačnými kanálmi zamyslíme, zistíme, že sú podobné. Všetky sú nositeľmi informácie o tom, čo sa deje v našom vnútri, vrátane toho, ako sa cítime a načo myslíme. Niekedy týmito kanálmi vysielame informáciu zámerne, inokedy si to vôbec neuvedomujeme. Neverbálna komunikácia má oveľa väčšiu informačnú hodnotu ako komunikácia verbálna. Slová, myšlienky nemusia byť vždy pochopené správne.

Odvrátenie pohľadu, sklonená hlava a ramena, alebo naopak povzbudzujúce pohľady a úsmevy hovoria jasnejšie, zrozumiteľnejšie (Zelinková, 2011). Odborná literatúra, ktorá sa zaoberá interpretáciou neverbálnej komunikácie je veľmi rozsiahla.

1.2 Verbálna komunikácia

Je dorozumievanie za pomoci prirodzeného jazyka, ktorý je najdôležitejším prostriedkom odovzdávania informácií v interpersonálnom styku. Jazyk môže mať hovorenú alebo písanú (grafickú) podobu. Rozsah slovnej zásoby závisí od veku, vzdelania, temperamentu, pracovného zaradenia a pohlavia komunikantov. Výber slov a schopnosť komunikovať súvisí s témou rozhovoru, situáciou a tiež s vlastnosťami účastníkov rozhovoru. Komunikácia môže prebiehať ako dialóg (medzi 2 osobami), v malej sociálnej skupine (debaty, diskusie, porady), k veľkej sociálnej skupine (rečnicky prejav) alebo ako samovrava (sám k sebe). Doplnkovými prostriedkami rečového prejavu sú intenzita, výška a sfarbenie hlasu, chyby, ale aj kvalita reči (Thorová, 2006).

1.3 Problémy v oblasti komunikácie u autistov

Poruchy autistického spektra sú primárne poruchami komunikácie. Oneskorený vývin reči býva často krát prvou príčinou znepokojenia, ktorú udávajú rodičia. Zhruba polovica detí s poruchou autistického spektra si nikdy neosvojí reč na takú úroveň, aby slúžila ku komunikácii. Porucha komunikácie u detí s autizmom sa prejavuje na úrovni receptívnej (porozumienie) a aj expresívnej (vyjadrovanie), vo forme verbálnej aj neverbálnej. Deficity v komunikácii u detí s poruchou autistického spektra sú veľmi rôznorodé (Schopler, 2000). Komunikácia patrí k základným schopnostiam. Akýkoľvek nedostatok tejto schopnosti vyvoláva veľké problémy v správaní. Deti s poruchou autizmu majú kvalitatívne aj kvantitatívne postihnutie reči. Inými slovami, reč u detí s autizmom je nielen oneskorená, ale vyvíja sa odlišným spôsobom ako u zdravých detí. S problémami v oblasti komunikácie sa stretávame nielen u osôb s autizmom, ale napríklad aj u ľudí s mentálnou retardáciou alebo vrodenu afáziou. Tieto problémy sú však kvalitatívne odlišné od osôb s autizmom. Deti s mentálnou retardáciou alebo vrodenu afáziou spracovávajú vnímané podnety rovnako ako zdravé deti a dokážu ich aj tvorivo využívať. U detí s afáziou je narušená schopnosť rozprávať, u detí s mentálnou retardáciou sa jedná skôr o spomalený vývin. Okrem nedostatočnej lingvistickej kompetencie majú autisti ohraničené aj komunikačné kompetencie, čím rozumieme používanie jazyka v spoločenskej situácii. Pri deťoch s autizmom sa ale ich komunikačné problémy nedajú vysvetliť len ich nižšou mentálnou úrovňou. Aj keď býva reč často narušená, schopnosť rozprávať je zvyčajne zachovaná. „Deti s autizmom nemajú vrodenu schopnosť pochopiť význam vzájomnej komunikácie. Nerozumejú, že s pomocou komunikácie môžu ovplyvňovať svoje prostredie. Chápanie významu komunikácie nie je u nich dostatočne rozvinuté. S výcvikom, ako komunikovať, musíme rozvíjať aj chápanie, prečo komunikovať a nájsť pre nich preto aj vhodnú formu komunikácie“ (Thorová, 2006).

2 VÝMENNÝ OBRÁZKOVÝ KOMUNIKAČNÝ SYSTÉM

Výmenný obrázkový komunikačný systém (ďalej len VOKS) teoreticky vychádza s princípu metódy britskej metódy The Picture Exchange Communication System . Ide o systém, ktorý bol vypracovaný ako alternatíva pre autistické deti v USA. Tento program, je rozpracovaný do siedmych lekcií, pričom dieťa postupuje od motivačnej výmeny jedného obrázka za požadovaný predmet, cez diferencovanie obrázka, tvorbu tabuliek s obrázkami, až po používanie komunikačnej knihy s tvorbou viet, prostredníctvom vetného prúžku.

Používanie VOKS v našej praxi, je výborný motivačný model pre autistického žiaka a jeho komunikačného partnera.

Mnohokrát sa stretávame s názorom rodičov, žiaľ aj odborníkov z kruhu logopédov, psychológov, učiteľov a pod., že používanie alternatívneho komunikačného systému VOKS, brzdí verbálnu stránku dieťaťa (Bondy, Frost, 2007).

Dieťa sa naučí porozumieť reči, prv než sa ju naučí hovoriť. Môžem povedať, že aj napriek používaniu obrázkového systému u detí, vizuálne podporujeme slovo, reč a následne aj verbálne podporujeme jeho porozumenie. Teda nemôžem predpokladať, že verbálna stránka dieťaťa bude pozastavená, resp. nedostatočná. Práve naopak, verbálna stránka je podporovaná vizuálne a teda autistický žiak bude mať potrebu nielen vizuálne, ale aj verbálne vyhodnotiť to, čo vidí a pociťuje. Na základe výmenného obrázkového systému rozoznávame niekoľko druhov symbolov, na základe ktorých s dieťaťom komunikujeme.

Aj jednotlivé symboly, ktoré bude dieťa používať delíme na:

- predmetové
- obrázkové- fotografické- Boardmaker verzia PC
- obrázkovo slovné alebo slovné

Každá úroveň symbolu je iná a teda, musíme z diagnostikovať dieťa, aby sme vedeli, akej úrovni komunikačného symbolu dieťa rozumie. Obmenou VOKS je **PECS** (The Picture Exchange Communication System- Výmenný obrázkový komunikačný systém). Tento program snaží o rozvoj funkčnej sociálnej komunikácie: „Dieťa sa učí nadväzovať kontakt, vyjadriť svoje prania pomocou obrázkov. Je vhodný rovnako pre nehovoriace deti ako aj pre hovoriace, ktoré nie sú schopné samé iniciovať komunikáciu.“ PECS bol špeciálne vytvorený pre deti s poruchou autistického spektra (PAS). Cieľom systému je rýchle nabitie funkčných komunikačných zručností (Knapcová, 2005).

Metóda pracuje v 6- tich postupne nadväzujúcich krokoch:

1. podnietenie komunikácie
2. ďalšie využívanie obrázkov pre dosiahnutie určitého cieľa (hračka, odmena, aktivita)
3. umenie vybrať si z predkladaných alternatív (obrázkov) tú, ktorá vedie ku splneniu prania
4. skladanie jednoduchých viet pomocou obrázkov
5. využívanie obrázkov ako odpovedí na jednoduché otázky (Čo chceš?)
6. komentovanie vecí, aktivít, situácií (Vidím... Mám... a pod.)

2.1 Cieľ systému VOKS

Cieľom systém je rýchle získanie funkčných komunikačných schopností. Ide o spôsob ako učiť žiakov komunikovať, ale predovšetkým, ako im vysvetliť prečo komunikovať, teda význam a silu komunikácie. Celý systém výuky je postavený tak aby viedol žiaka k nezávislosti – k samostatnému používaniu svojho komunikačného systému. V čo najväčšej miere sa systém snaží, aby sa realizácia nácviku komunikačných schopností konala v bežných životných situáciách. Zdôrazňuje neoddeliteľnosť komunikačného systému od výchovno-vzdelávacie procesu v širokom slova zmysle. Systém VOKS je určený hlavne pre žiakov s poruchou autistického spektra. Zohľadňuje ich špecifické problémy v komunikácii, problémy s verbálnou komunikáciou i problémy s nadväzovaním sociálnych kontaktov. S úspechom však VOKS dá používať aj pri iných diagnózach s výraznejšími problémami v dorozumievaní sa (Downov syndróm, DMO, afázia, ťažké formy dysfázie). Má úspech aj u žiakov kde iné alternatívne a augmentatívne komunikačné systémy zlyhali, alebo nenaplnili účel komunikácie.

3 DIDAKTICKÉ POMÔCKY

Zahrňajú všetky materiálne predmety, ktoré zaistujú, podmieňujú a zefektívňujú priebeh vyučovacieho procesu.

Ide o také vyučovacie prostriedky, ktoré v súvislosti s vyučovacou metódou a organizačnou formou edukácie napomáhajú dosiahnuť výchovné – vzdelávacie ciele.

Medzi základné učebné pomôcky patrí:

- skutočné predmety
- modely
- prístroje
- zobrazenia
- zvukové pomôcky
- dotykové pomôcky
- literárne pomôcky
- programy pre vyučovacie automaty a pre čítanie

Na základe praxe môžem povedať, že alternatívna edukácia sa zameriava hlavne na prácu s textom, tvorivosť žiaka a jeho vlastnú iniciatívu.

Miera využitia týchto prostriedkov sa rozlišuje podľa typu alternatívneho školstva v opačnom zmysle podľa skupiny a druhu postihnutia žiakov.

Táto skutočnosť, ma viedla k využívaniu vyššie uvedených prostriedkov v edukácii autistických žiakov.

Na základe osobných a praktických skúseností z práce ako špeciálny pedagóg sa pokúsim podať obraz alternatívneho prístupu v procese edukácie, avšak nie na základe jednej z možností alternatívneho prístupu, ale na základe viacerých možností, ktoré sú alternatívne od bežného vzdelávania intaktnej populácie v oblasti komunikácie a celkového fungovania žiakov v edukačnom procese (Maňák, 1994).

3.1 Vyučovacia hodina – Rozvoj grafomotorických zručností a písanie

Vyučovacia hodina č. 1

Trieda: Prípravny ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj grafomotorických zručností a písania.

Medzipredmetové vzťahy: Matematika.

Téma: Jemná motorika rúk.

Úloha: Prechádzať po vopred pripravenej šablóne.

Pomôcky a materiál: Šablóny vyrobené z kartóna v tvare huseníc, v ktorých sú vystrihnuté čiary, po ktorých ma žiak prechádzať ceruzou.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Prechádzať ceruzou po vopred pripravenej šablóne. Pomenovať farby na obrázku.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu a príslušné pomôcky k tomu. V tomto prípade to bola ceruza a biely papier ako podložka pod vopred pripravenú šablónu. Na svoj stôl si nalepil symbol PRÁCA hore na pravom rohu. Ukázala som mu úlohu a vysvetlila, čo ma robiť. Vyzvala som žiaka, aby si zobral ceruzu, ktorú som pre neho pripravila. Žiak zobral ceruzu do jednej ruky a prechádzal po pripravenej šablóne. V tomto prípade som pracovala s funkčným žiakom, ktorý dokázal samostatne prechádzať po šablóne. Menej funkčného žiaka by som mohla usmerňovať a viesť jeho ruku. Pri tejto aktivite žiak komunikuje, či už verbálne alebo neverbálne, tým, že plnil moje pokyny, ktoré som mu dávala. Po dokončení, pomôcku odkladám na presne určené miesto.

Obrázok 1 Čiary podľa šablóny

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení činnosti som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Dala som mu ako odmenu jeho obľúbenú pochutinu.

Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Pri tejto úlohe som pracovala s jedným žiakom individuálne. Úloha trvala približne 10 minút, natoľko bol schopný sústrediť sa. Čo sa týka času samotnej úlohy, všetko závisí od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala som si na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 2

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj grafomotorických zručností a písania.

Téma: Jemná motorika rúk.

Úloha: Vkladať vrchnáčiky do pripravenej nádoby.

Pomôcky a materiál: Vrchnáčiky z fliaš, nádoba olepená farebnou tapetou.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Vkladať vrchnáčiky do pripravenej nádoby.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Symbol PRÁCA žiak nalepil na stôl. Vysvetlila som žiakovi čo ma robiť. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Pri tejto úlohe som žiakovi pomáhala a usmerňovala jeho ruku, keďže tento žiak ma problém s jemnou motorikou. Po dokončení úlohy žiak odložil úlohu na presne určené miesto.

Obrázok 2 Vkladanie vrchnáčikov do nádoby

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení úlohy som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Ako odmenu som mu dala cukrík, keďže je to jeho najobľúbenejšia pochutina. Pri tejto úlohe som pracovala s jedným žiakom. Ostatní žiaci boli v herni spolu s asistentkou. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveneho košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a zobrala som si na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 3

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj grafomotorických zručností a písania.

Medzipredmetové vzťahy: Matematika, Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Téma: Jemná motorika rúk.

Úloha: Vkladať farebné geometrické tvary do krabice.

Pomôcky a materiál: Kartónová krabica oblepená farebnou tapetou, geometrické tvary vyrobené z mäkkého materiálu.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Vkladať geometrické tvary do krabice. Pomenovať farby a geometrické tvary.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som pripla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Symbol PRÁCA nalepil na stôl. Vysvetlila som žiakovi čo ma robiť, poprípade vizuálne ukázala ak to bolo potrebné. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Pri práci som sa pýtala žiaka otázky: Čo to je? Akú farbu ma guľa? Jednoduché otázky, aby žiak pochopil, na čo sa ho pýtam. Po dokončení úlohy žiak odložil úlohu na presne stanovené miesto.

Obrázok 3 Vkladanie geometrických tvarov

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení úlohy som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Pridala som odmenu cukrík. Pri tejto úlohe som pracovala s jedným žiakom, ostatní žiaci sa hrali v herni s asistentkou. Úloha trvala 5 minút. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a zobrala som si na výmenu druhého žiaka do triedy.

3.2 Vyučovacia hodina – Matematika

Vyučovacia hodina č. 1

Trieda: Prípravny ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Matematika.

Medzipredmetové vzťahy: Matematika, Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Téma: Číselný rad od 0-5.

Úloha: Priradiť počet gulôčok k danému číslu.

Pomôcky a materiál: Gulôčky a čísla vyrobené z kartónu.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

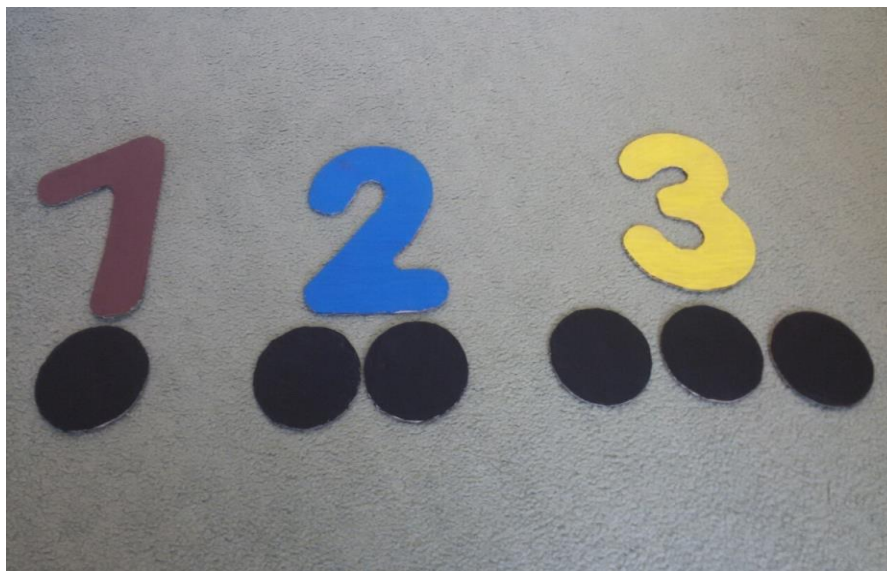
Ciele: Priradiť počet gulôčok k danému číslu. Usilovať sa byť samostatný pri práci. Pomenovať farby. Pomenovať čísla.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na určené miesto na stole (vpravo hore). Vyzvala som žiaka, aby priradzoval gulôčky ku daným číslam. Táto úloha bola pre žiaka náročnejšia, tak som ho navigovala a usmerňovala. Pýtala som sa ho otázky: Aké je to číslo? Aká je to farba? Pri tejto aktivite sa žiak osvojoval čísla a farby.

Obrázok 4 Priradzovanie gulôčok podľa počtu

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Odmenila som ho jeho obľúbenou pochutinou. Pracovala som s jedným žiakom, ostatní žiaci boli v herni spolu s asistentkou. Úlohu žiak zvládol za 15 minút. Potom sa už nedokázal sústrediť.

Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a zobrala som si na výmenu druhého žiaka do triedy na individuálnu prácu.

Vyučovacia hodina č. 2

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Matematika.

Medzipredmetové vzťahy: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Téma: Čísla.

Úloha: Priradiť počet guľôčok k danému číslu.

Pomôcky a materiál: Zalaminovaný papier s napísanými číslami, zalaminované jabĺčka z papiera a smajlíky.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

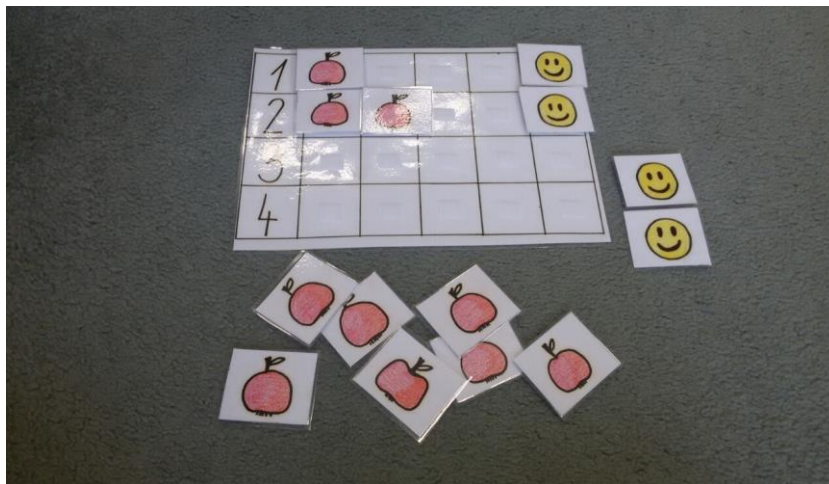
Ciele: Priradiť správny počet jabĺk k danému číslu. Pomenovať ovocie.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravené činnosti. Pripol symbol PRÁCA na určené miesto na stole (vpravo hore). Vyzvala som žiaka, aby priradzoval zalaminované obrázky (v mojom prípade jabĺka) ku daným číslam. Táto aktivita bola pre žiaka náročná tak som ho navigovala a usmerňovala. Ak mi žiak správne priradil, prilepila som mu na koniec riadka usmievavého smajlíka. Žiak mi pomenoval konkrétne čísla na obrázku a pomenoval ovocie, ktoré prilepuje ku číslam. Rozvíjala som u žiaka slovnú zásobu. Neverbálneho žiaka sa opýtala na konkrétne číslo, ktoré mi ukázal prstom.

Obrázok 5 Priradzovanie jabĺk podľa počtu

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení úlohy som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Pracovala som s viacerými žiakmi, ale individuálne. Ostatní žiaci sa hrali v herni spolu s asistentkou. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a zobrala som si na výmenu druhého žiaka do triedy.

Vyučovacia hodina č. 3

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Matematika.

Téma: Čísla.

Úloha: Priradiť počet guľôčok k danému číslu.

Pomôcky a materiál: Zalaminovaný papier s napísanými číslami, vyrobené guľôčky zo zalaminovaného papiera.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

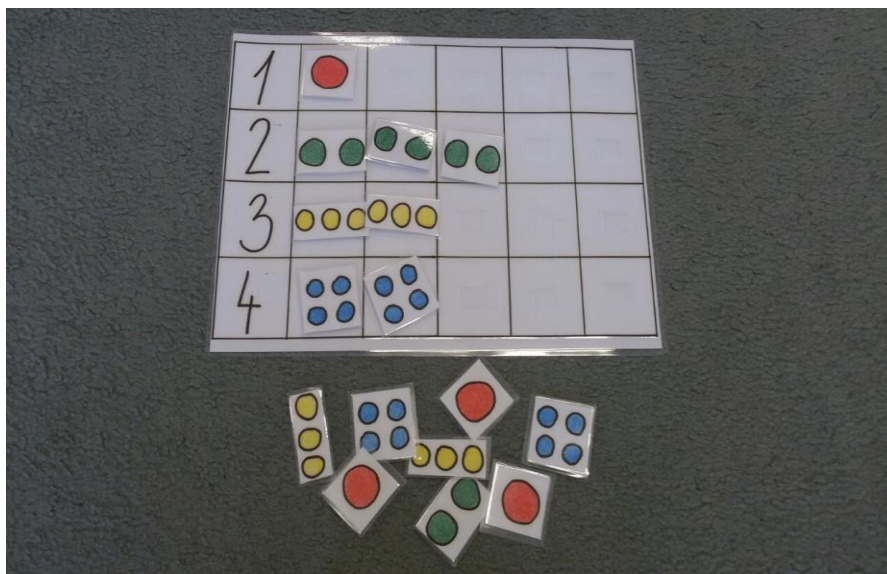
Cieľ: Priradiť počet guľôčok k danému číslu.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na určené miesto na stole (vpravo hore). Vyzvala som žiaka, aby priradzoval zalaminované obrázky (v mojom prípade guľôčky) ku daným číslam, do celého pripraveného riadku. Táto aktivita bola pre žiaka náročnejšia. Pracovala som s neverbálnym a nízkofunkčným žiakom. Musela som ho navigovať a usmerňovať. Ak mi žiak správne priradil, prilepila som mu usmievavého smajlíka.

Obrázok 6 Priradzovanie čísel podľa počtu

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila, povzbudím za zvládnutú úlohu, tým, že som mu dala jeho obľúbenú pochutinu. Pracovala som s jedným žiakom individuálne v triede. Táto úloha trvala dlhšie, keďže žiak nebol schopný sústredenia. Ostatní žiaci sa hrali v herni spolu s asistentkou. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a zobrala som si druhého žiaka do triedy.

Vyučovacia hodina č. 4

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Matematika.

Téma: Čísla.

Úloha: Vhodit' príslušné číslo k rovnakému číslu na krabici.

Pomôcky a materiál: Krabica a čísla.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Vhodit' číslo ku rovnakému číslu do krabice. Učiť samostatnosti žiaka. Pomenovať číslo, ktoré vhadzuje do krabice.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som žiakovi ukázala samotnú úlohu. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Keďže táto úloha išla žiakovi ťažšie viedla som jeho ruku a usmerňovala ju. Pri tejto úlohe som sa pýtala otázky ako napr.: Akej farby je číslo 1, 2, 3 a pod.?

Obrázok 7 Vkladanie čísel

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Pracovala som s jedným žiakom individuálne. Žiak bol verbálny, ktorý mi odpovedal na moje otázky. Ostatní žiaci sa hrali v herni spolu s asistentkou. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja si beriem druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 5

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Matematika.

Medzipredmetové vzťahy: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností, Rozvoj grafomotorických zručností a písania.

Téma: Geometrické tvary.

Úloha: Rozlišovanie geometrických tvarov.

Pomôcky a materiál: Zalaminovaný papier s geometrickými tvarmi, zalaminované geometrické tvary z farebného papiera, suchý zips.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Nalepiť geometrické tvary. Pomenovať a rozlíšiť geometrické tvary. Pomenovať farby geometrických tvarov.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som pripla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som ukázala žiakovi úlohu. Potom som vyzvala žiaka, aby začal pracovať. Žiak lepil geometrické tvary na miesta, ktoré sú mu určené. Žiakovu ruku som viedla a usmerňovala pri práci. Pri tejto úlohe som sa pýtala žiaka otázky ako napr.: Akej farby je číslo, trojuholník, kruh a pod.? Takto som cvičila a rozširovala komunikáciu u žiaka. Pri tejto aktivite som pracovala s viacerými žiakmi, ale individuálne. Verbálni žiaci mi odpovedali na otázky, ktoré som sa ich pýtala a neverbálni spĺňali moje pokyny. Ukazovali prstom na dané geometrické tvary, na ktoré som sa ich pýtala.

Obrázok 8 Lepenie geometrických tvarov

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Odmenila som ho obľúbenou pochutinou. Pri tejto úlohe som pracovala s jedným žiakom individuálne. Trvanie úlohy záviselo od jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja si beriem druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 6

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Matematika.

Medzipredmetové vzťahy: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností, Rozvoj grafomotorických zručností a písania.

Téma: Geometrické tvary.

Úloha: Rozlišovanie geometrických tvarov.

Pomôcky a materiál: Zalaminovaný papier s geometrickými tvarmi, zalaminované geometrické tvary z farebného papiera, suchý zips.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Správne nalepiť geometrické tvary. Pomenovať a rozlíšiť geometrické tvary. Pomenovať farby geometrických tvarov.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som mu ukázala úlohu. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak lepil geometrické tvary na miesta, ktoré sú mu určené. Viedla som žiakovu ruku

a usmerňovala som ho pri práci. Pri tejto úlohe sa pýtala otázky ako napr.: Akej farby je trojuholník, kruh a pod.? Takto som cvičila a rozširovala komunikáciu u žiaka. Pri tejto aktivite som pracovala s viacerými žiakmi, ale individuálne. Verbálni žiaci mi odpovedali na otázky, ktoré som sa ich pýtala a neverbálni, spĺňali moje pokyny. Ukazovali prstom na dané geometrické tvary, na ktoré som sa ich pýtala.

Obrázok 9 Lepenie geometrických tvarov

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Žiaka som odmenila jeho obľúbenou pochutinou. Trvanie úlohy záviselo od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka do triedy.

3.3 Vyučovacia hodina - Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností

Vyučovacia hodina č.1

Trieda: Prípravny ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Téma: Moja kniha o zelenine.

Úloha: Priradiť správny obrázok ku veľkému rovnakému obrázku v knihe.

Pomôcky a materiál: Zalamované obrázky o zelenine, krúžok na spojenie.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Priradiť správny obrázok ku rovnakému obrázku. Pomenovať zeleninu v knihe.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na stôl, na miesto, ktoré je určené pre tento symbol. Vysvetlila žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som mu predviedla úlohu. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak prilepoval malý obrázok zeleniny k príslušnému veľkému obrázku v knihe. Verbálny žiak mi pomenoval zeleninu v knihe a neverbálny mi ukazoval prstom na konkrétnu zeleninu, na ktorú som sa ho pýtala. Pri tejto aktivite som rozvíjala slovnú zásobu a cvičila komunikáciu u žiaka s autizmom.

Obrázok 10 Moja kniha o zelenine

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Odmenila som ho jeho obľúbenou pochutinou. Pri tejto úlohe som pracovala s jedným žiakom individuálne. Trvanie úlohy závisela od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja si beriem na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 2

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Medzipredmetové vzťahy: Matematika, Rozvoj grafomotorických zručností a písania.

Téma: Farby.

Úloha: Vhodiť kocku do krabice k rovnakej kocke.

Pomôcky a materiál: Krabica, kocky z lega.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

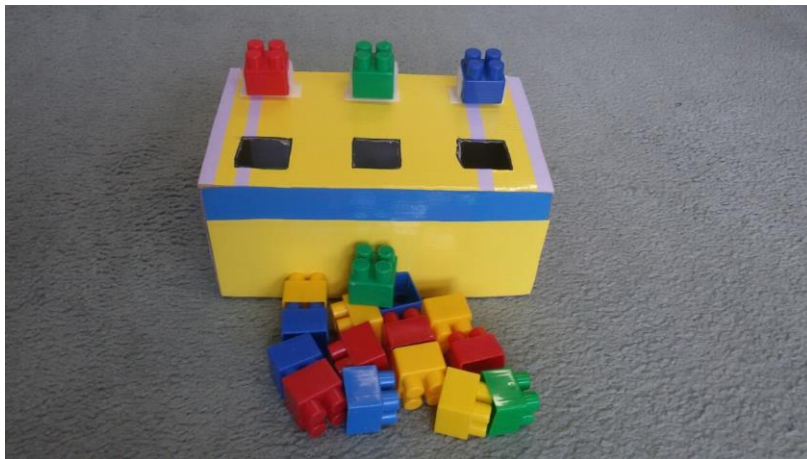
Ciele: Priradiť kocky rovnakej farby ku sebe. Pomenovať farby na kockách.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som pripla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odchádza k stolu, kde má pripravenú úlohu. Pripne symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som mu predviedla úlohu. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Pri tejto úlohe som sa pýtala otázky ako napr.: Akej farby je táto kocka? Takto som cvičila komunikáciu u žiaka. Pri tejto aktivite žiak komunikoval verbálne a to tak, že odpovedal na moje otázky. Neverbálny žiak spĺňal moje pokyny, ktoré som mu dávala.

Obrázok 11 Moja kniha o ovocí

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Odmenila som ho jeho obľúbenou pochutinou. Pracovala som individuálne s jedným žiakom.

Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 3

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Téma: Moja kniha ovocí.

Úloha: Priradiť správny obrázok ku veľkému rovnakému obrázku v knihe.

Pomôcky a materiál: Zalamované obrázky ovocia, suchý zips.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Priradiť správny obrázok k rovnakému obrázku. Pomenovať ovocie v knihe.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na stôl, na miesto, ktoré je určené pre tento symbol. Vysvetlila žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som mu predviedla úlohu. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak prilepoval malý obrázok ovocia k príslušnému veľkému obrázku v knihe. Verbálny žiak mi pomenoval ovocie v knihe a neverbálny mi ukazoval prstom na konkrétne ovocie, na ktoré som sa ho pýtala. Pri tejto aktivite som rozvíjala slovnú zásobu a cvičila komunikáciu u žiaka s autizmom.

Obrázok 12 Moja kniha o ovocí

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Odmenila som ho jeho obľúbenou pochutinou. Pracovala som individuálne s jedným žiakom.

Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 4

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Téma: Moja kniha o zvieratách.

Úloha: Priradiť správny obrázok ku veľkému rovnakému obrázku v knihe/suchozipsová aktivita.

Pomôcky a materiál: Zalaminované obrázky zvierat, suchý zips.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Priradiť správny obrázok ku rovnakému obrázku. Pomenovať zvieratá v knihe.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som pripla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na stôl, na miesto, ktoré je určené pre tento symbol. Vysvetlila žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som mu predviedla úlohu. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak prilepoval malý obrázok zvieratka k príslušnému veľkému obrázku v knihe. Verbálny žiak mi pomenoval zvieratá v knihe a neverbálny mi ukazoval prstom na konkrétne zviera, na ktoré som sa ho pýtala. Pri tejto aktivite som rozvíjala slovnú zásobu a cvičila komunikáciu u žiaka s autizmom.

Obrázok 13 Moja kniha o zvieratách

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Odmenila som ho jeho obľúbenou pochutinou. Pracovala som individuálne s jedným žiakom.

Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 5

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Téma: Ovocie.

Úloha: Priradiť správny obrázok ku veľkému rovnakému obrázku v knihe.

Pomôcky a materiál: Krabica, zalamované obrázky ovocia.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Vhodiť správny obrázok k rovnakému obrázku. Pomenovať ovocie.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som pripla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som mu predviedla úlohu. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak vkladal ovocie k rovnakému ovociu do krabice. Pri tejto úlohe som sa pýtala otázky ako napr.: Aké ovocie je na obrázku? Cez tieto otázky som cvičila u žiaka komunikáciu. Verbálny žiak mi odpovedal na otázky a neverbálny ukazoval na ovocie, na ktoré som sa ho pýtala.

Obrázok 14 Triedenie ovocia

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Žiaka som odmenila jeho obľúbenou pochutinou. Trvanie úlohy záviselo od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 6

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Medzipredmetové vzťahy: Rozvoj grafomotorických zručností a písania.

Téma: Priradenie rovnakých obrázkov.

Úloha: Priradiť správny obrázok ku veľkému rovnakému obrázku v knihe.

Pomôcky a materiál: Zalaminovaný biely papier z obrázkami, zalaminované obrázky, suchý zips.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Priradiť správny obrázok k rovnakému obrázku. Pomenovať ovocie.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som pripla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som mu najprv ukázala úlohu. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak lepil obrázky k rovnakým obrázkom, na miesta, ktoré sú im boli určené.. Pri tejto úlohe som sa pýtala otázky ako napr.: Čo je na obrázku? Aké ovocie je na obrázku? Pri tejto aktivite žiak komunikoval verbálne, tým, že mi odpovedal na otázky a neverbálne, tým, že spĺňal moje pokyny, ktoré mu dávam. Ukazoval prstom na dané ovocie, dopravné prostriedky, zvieratá, na ktoré som sa ho pýtala.

Obrázok 15 Priradenie rovnakých obrázkov

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Žiaka som odmenila jeho obľúbenou pochutinou. Pracovala som s jedným žiakom individuálne. Trvanie úlohy záviselo od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 7

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Medzipredmetové vzťahy: Rozvoj grafomotorických zručností a písania.

Téma: Farby.

Úloha: Priradiť správny obrázok ku veľkému rovnakému obrázku v knihe.

Pomôcky a materiál: Zalamované obrázky o zelenine, krúžok na spojenie.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Manipulovať so štipcami. Priradiť štipec ku správnej farbe. Pomenovať správne všetky farby.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som pripla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som mu vizuálne predviedla, čo ma robiť. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak pripínal štipce na farbu, ktorej je štipec. Tak som cvičila u žiaka štipcový úchop. Pri tejto úlohe som sa pýtala na otázky ako napr.: Akej farby je štipec? Pri tejto aktivite žiak komunikoval verbálne alebo neverbálne tým, že spĺňal moje pokyny, ktoré som mu dávala. Ukazoval prstom na danú farbu, na ktorú som sa ho pýtala.

Obrázok 15 Farebné štipce

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Žiaka som odmenila jeho obľúbenou pochutinou. Pracovala som s jedným žiakom individuálne. Trvanie úlohy záviselo od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 8

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Medzipredmetové vzťahy: Matematika.

Téma: Farby.

Úloha: Priradiť správny obrázok k veľkému, rovnakému obrázku v knihe.

Pomôcky a materiál: Drevená nádoba, zalamínový roztrhaný papier rôznych farieb.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Triediť podľa farby. Pomenovať správne všetky farby.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť, pre lepšie pochopenie som mu najprv ukázala samotnú úlohu. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak vkladal zalamované geometrické tvary do nádoby. Pri tejto aktivite som viedla žiakovu ruku a usmerňovala som ho pri práci. Pýtala som sa ho na otázky ako napr.: Aká to je farba? Pri tejto aktivite žiak komunikoval, verbálne, tým, že odpovedal na moje otázky alebo neverbálne tým, že spĺňal moje pokyny, ktoré som mu dávala. Ukazoval prstom na danú farbu, na ktorú som sa ho pýtala.

Obrázok 17 Triedenie podľa farby

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Žiaka som odmenila jeho obľúbenou pochutinou. Trvanie úlohy záviselo od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

3.4 Vyučovacia hodina – Slovenský jazyk

Vyučovacia hodina č.1

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Slovenská jazyk.

Medzipredmetové vzťahy: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Téma: Písmena.

Úloha: Vhodiť správne písmeno ku rovnakému písmenu na krabici.

Pomôcky a materiál:

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Priradiť správne písmeno k rovnakému písmenu. Pomenovať písmena nalepené na krabici.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak vkladal písmena ku príslušným písmenám, ktoré boli pripnuté suchým zipsom na krabici. Táto úloha pre žiaka bola náročná, tak som ho usmerňovala a pomáhala mu. Pri tejto úlohe som sa pýtala otázky ako napr.: Aké je to písmeno a pod.? Pri tejto úlohe som cvičila u žiaka komunikáciu. Pri tejto aktivite žiak komunikoval verbálne alebo neverbálne tým, že splňal moje pokyny, ktoré som mu dávala.

Obrázok 19 Triedenie ovocia

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Žiaka som odmenila jeho obľúbenou pochutinou. Trvanie úlohy záviselo od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 2

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Slovenský jazyk.

Medzipredmetové vzťahy: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností.

Téma: Písmená.

Úloha: Vhodit' správne písmeno k rovnakému písmenu na krabici.

Pomôcky a materiál: Malé a veľké písmená, krabica, suchý zips.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

Ciele: Priradiť správne písmeno ku rovnakému písmenu. Pomenovať správne písmena na krabici. Pomenovať farby.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplala symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Pripol symbol PRÁCA na lavicu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť. Najprv som mu vizuálne ukázala systém tejto úlohy. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Žiak vkladal malé písmena k príslušným veľkým písmenám do krabice. Táto úloha bola pre žiaka náročná, tak som zamenila malé písmená, ktoré žiak vkladal do krabice za veľké.. Pri tejto úlohe som sa pýtala otázky ako napr.: Akej farby je konkrétne písmeno? Aké to je písmeno a pod.? Pri tejto aktivite žiak komunikoval verbálne alebo neverbálne tým, že splňal moje pokyny, ktoré som mu dávala.

Obrázok 20 Vkladanie písmen

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Žiaka som odmenila jeho obľúbenou pochutinou. Pri tejto úlohe som pracovala s jedným žiakom individuálne v triede. Trvanie úlohy záviselo od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

Vyučovacia hodina č. 3

Trieda: Prípravný ročník (trieda pre žiakov s autizmom s mentálnym postihnutím s individuálnym edukačným programom a individuálnou formou vyučovania).

Predmet: Slovenský jazyk.

Medzipredmetové vzťahy: Rozvoj komunikačných schopností a sociálnych zručností; Rozvoj grafomotorických zručností a písania.

Téma: Písmena.

Úloha: Vhodit' správne písmeno k rovnakému písmenu na krabici.

Pomôcky a materiál: Rozprávková kniha, zalaminové obrázky na doplnenie, suchý zips.

Špecifické metódy: TEACCH (výukový program pre deti s autizmom), náhradný komunikačný systém PECS, pozitívne posilňovanie, odmena formou pochvaly, prípadne obľúbenej činnosti.

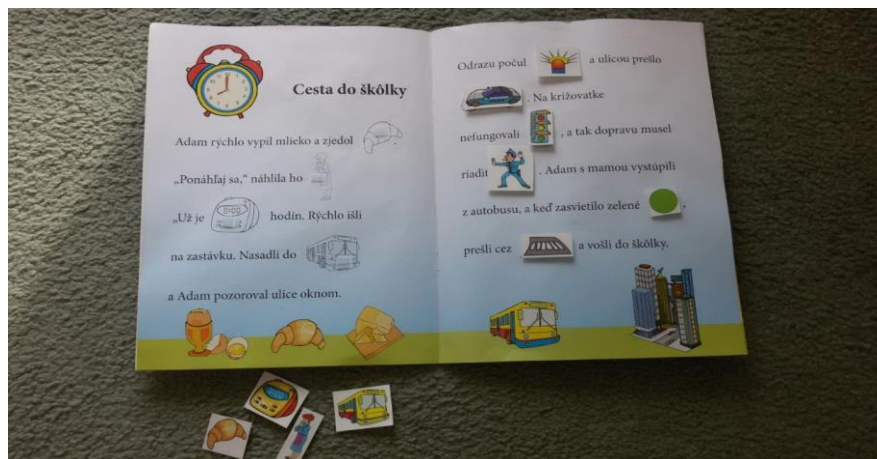
Ciele: Zalepiť správne chybajúci obrázok do vety. Pomenovať zalaminové obrázky. Rozvíjať jemnú motoriku.

Úvodná časť

Pozdravili sme sa a spoločne sa pozreli spolu so žiakom, čo nás dnes čaká. Na tabuli denných činností (TEACH) som priplla symboly denných činností.

Hlavná časť

Po vyzvaní si žiak zobral symbol PRÁCA a odišiel k stolu, kde mal pripravenú úlohu. Vysvetlila som žiakovi, čo má robiť a ukázala systém tejto úlohy. Vyzvala som žiaka, aby začal pracovať. Čítala som spolu so žiakom knihu a žiak dolepoval obrázky. Verbálny žiak pomenoval obrázky v knihe a neverbálny ukazoval prstom na konkrétny obrázok, na ktorý som sa ho pýtala. Pri tejto aktivite som cvičila komunikáciu a slovnú zásobu u žiaka s autizmom.

Obrázok 21 Doplnovanie obrázkov do textu

Prameň: vlastný návrh

Reflexia

Po ukončení som žiaka pochválila a povzbudila za zvládnutú úlohu. Žiaka som odmenila jeho obľúbenou pochutinou. Pri tejto úlohe som pracovala s jedným žiakom individuálne v triede. Trvanie úlohy záviselo od celkového stavu žiaka a jeho diagnózy. Po ukončení úlohy, symbol PRÁCA, žiak odložil do pripraveného košíčka. Potom žiak odišiel do herne spolu k ostatným žiakom a ja som si zobrala na výmenu druhého žiaka.

Odporúčania pre špeciálnopedagogickú prax

V edukácii autistických žiakov by sa mali využívať alternatívne metódy, na ktoré som sa odvolávala v druhej kapitole. Jednou z týchto metód je výmenný obrázkový systém – VOKS. Miera využitia jednotlivých techník, metód a úloh sa bude výrazne odlišovať na základe osobných individualít u autistických žiakov. Je veľmi potrebné u týchto žiakov, aby mali všetko vizualizované. Práca s autistickými žiakmi, nie je jednoduchá a preto treba s nimi pracovať individuálne. Koľko bude samotná vyučovacia hodina u autistických žiakov trvať všetko záleží od samotného žiaka a jeho diagnózy.

Miera využitia týchto alternatív a úloh, nezabezpečuje vyliečenie autizmu, ani nezaručuje jeho intervenciu, ale môže vo výraznej miere pozitívne usmerniť autistických žiakov v edukačnom procese a následne ich pripraviť k sociálnej interakcii nielen so svojimi rodičmi a známymi, ale aj so širším sociálnym okolím. Je na zvážení každého odborníka, ktorý prichádza do kontaktu s autistickým žiakom, ako a v čom bude pristupovať k autistickým žiakom alternatívne, resp. aké skutočnosti bude akceptovať pri práci s takýmito žiakmi. Verím, že táto práca prispeje v značnej miere pozitívne nielen špeciálnym pedagógom a iným odborníkom, ale predovšetkým rodičom, ktorí dúfajú v pozitívne zmeny u svojich detí, aby verili, že pri vhodnej koncepcii práce v edukačnom procese, nadobudne ich dieťa mieru pozitívneho napredovania nielen v edukačnom, ale aj v domácom prostredí.

ZÁVER

V tejto mojej odbornej pedagogickej skúsenosti (OPS) som využila metódu VOKS spojenú s konkrétnymi úlohami na rozvíjanie komunikácie u žiakov s poruchou autistického spektra. Veľmi významným predpokladom úspešnej a efektívnej komunikácie je úzka spolupráca s rodinnými príslušníkmi, preto ja ako pedagóg často komunikujem a rodičmi a ukazujem im rôzne úlohy a aktivity, ktoré sú spojené rozvíjaním komunikácie, grafomotoriky, jemnej a hrubej motoriky a pod. Tým, že ľudia s autizmom sú ponorení do vlastného sveta predstáv a myšlienok, výrazne to ovplyvňuje ich správanie, postoje a schopnosť komunikácie. Charakteristické je stereotypné správanie, obmedzené záujmy a aktivity. Žiaci s autizmom majú narušenú komunikáciu, sú uzavreté do seba, chýba im tvorivosť pri hre, ich správanie sprevádza hnev. Preto cez úlohy danej práce sa pokúšam priblížiť k týmto deťom a zároveň im zjednodušiť ich „svet“.

Viem, že nie je možné autizmus liečiť liekmi ani terapiou, je však možné život autistov značne uľahčiť. Len trpezlivosťou a bezhraničnou toleranciou môžem pristupovať k týmto ľuďom, a tak ich vzdelávať a naučiť ich nové zručnosti. Pri písaní tejto práce som zistila, že ľudia s autizmom mi dávajú obrovskú príležitosť k osobnému rastu a ja sa môžem od nich naučiť veľa vecí. Každý človek je iný a každý má obrovský potenciál, či už ide o zdravých ľudí alebo ľudí s autizmom. Tak ako nie je možné naučiť slepé dieťa, aby triedilo farebné kocky, tak nie je možné naučiť dieťa s autizmom, aby bolo podľa nás „normálne“. Kto nepozná pravú tvár autizmu, nedokáže pochopiť a posúdiť, o čom táto fascinujúca, náročná, citlivá, stále nie dostatočne prebádaná oblasť je. Akú úctu si zaslúžia ľudia, rodičia, ktorí sa obetavo, často s vypätím psychických i fyzických síl, 365 dní v roku, 24 hodín denne venujú starostlivosti a výchove autistu. K tomu, aby som autistom pomohla objaviť krásy nášho sveta, aby som im dala dostatok inšpirácie a motivácie, musím najskôr objaviť krásy toho ich sveta.

Ak chcem autistickým deťom a ich rodinám skutočne pomôcť, musím im poskytnúť špecifické edukačné prostredie, naučiť ich minimalizovať rušivé vplyvy, hľadať vhodný komunikačný kanál a otvoriť im cestu k postupnej socializácii. Touto odbornou pedagogickou skúsenosťou som vybrala pár úloh, ktoré posúvajú našich žiakov kúsok po kúsok vpred. Pôsobia vo všetkých oblastiach vývoja žiaka. Zlepšujú jeho schopnosť komunikovať, obmedzujú jeho stereotypné aktivity a záujmy, rozvíjajú jeho predstavivosť a zlepšujú sociálnu interakciu.

Cieľom tejto práce bolo nahliadnuť do mojich didaktických pomôcok pre žiakov v prípravnom ročníku a poukázať na to, ako kreatívne sa dajú vyrobiť zaujímavé úlohy pre žiakov. Nech táto moja osvedčená pedagogická skúsenosť slúži ako motivácia a inšpirácia pre pedagogických a odborných zamestnancov, ktorí pracujú so žiakmi s autizmom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ZDROJOV

1. BONDY,A.-FROST,L.2007. Vizuální komunikační strategie v autizmu. 1. Vydanie. Praha: Grada, 2007 ISBN: 978-80-247-2053-1
2. KNAPCOVÁ, M. 2009. Výměnný obrázkový komunikační systém - VOKS. 2. Vydanie. Praha. IPPP ČR, 2009 ISBN: 978-80-86856-63-6
3. SCHOPLER, E. – LANSING, M. – WATERS, L. 2000. *Výukové aktivity pro děti s autismem*. Praha : Nakladatelství Modrý klíč, 2000 ISBN: 80-902494-3-4
4. ŠEDIBOVÁ, A. 2000. Autizmus – ABC autistickej triedy. Praktická príručka pre pracovníkov v autistických triedach. Bratislava: Merkur Print, 2000 ISBN: 80-967-754-1-3
5. ŠEDIBOVÁ, A. 2001. Moje učenie. Bratislava: Expol pedagogika, 2001. ISBN: 8089003109, 9788089003105
6. THOROVÁ, K. 2006. *Poruchy autistického spektra*. Praha : Portál, 2006. ISBN: 80-7367-091-7

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1 TEACH – denný režim činností žiaka

Príloha 2 symbol PRÁCA

Príloha 1 TEACH – denný režim činností žiaka

Príloha 2 symbol PRÁCA

